ارزیابی تأمین مسکن موقت در روستای چن‌سولی پس از سیل ۱۳۹۸ گلستان از منظر کفایت فرهنگی

عبدالمجید خورشیدیان*

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۴/۰۷
تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۱۲/۱۴

چکیده
تأمین مسکن موقت از مراحل مهم برنامه‌های بازتوانی پس از سوانح است که نقش تعیین‌کننده‌ای در بازتوانی آسیب‌دیدگان دارد و تا پایان بازسازی مسکن دائم امکان ازسرگیری فعالیت‌های عادی زندگی را فراهم می‌سازد. اما غالباً برنامه‌های تأمین مسکن موقت با چالش‌های فراوانی روبه‌رو هستند و از جنبه‌های مختلفی ازجمله کفایت فرهنگی با جامعه آسیب‌دیده موردانتقاد قرار می‌گیرند. این مطالعه با بررسی فرایند تأمین مسکن موقت در روستای چن‌سولی پس از سیل ۱۳۹۸ گلستان، که با رویکرد بهره‌گیری از معماری بومی به انجام رسیده است، به ارزیابی نقش کفایت فرهنگی بر موفقیت تأمین مسکن موقت و رضایتمندی ساکنین می‌پردازد. پژوهش حاضر باهدف شناسایی معیارهای کفایت فرهنگی مسکن موقت پس از سانحه از رویکرد کیفی و روش تحلیل محتوای قوم‌نگارانه استفاده نموده است. مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته و مشاهده مشارکتی، ابزار اصلی جمع‌آوری داده‌های میدانی بوده‌اند و انتخاب نمونه‌ها به‌صورت هدفمند صورت پذیرفته است. ضمناً جهت اولویت‌سنجی معیارهای شناسایی‌شده و نیز سنجش صحت و اعتبار یافته‌ها، یک پیمایش کمّی از ۱۰ متخصص بازسازی به انجام رسیده است. از مجموع بررسی‌ها ۲۱ معیار برای کفایت فرهنگی مسکن موقت شناسایی و در قالب ۷ مقوله دسته‌بندی شدند. یافته‌های مزبور نشان می‌دهد توجه به ویژگی‌های فرهنگی تأمین مسکن موقت تنها به فرم و ابعاد زیبایی‌شناسانه آن خلاصه نمی‌شود، بلکه باید مجموعه‌ای از منابع، مهارت‌ها، تکنولوژی، فرم و شکل، تعاملات اجتماعی – اقتصادی، سناریوهای استفاده بلندمدت و البته مشارکت ذی‌نفعان را مدنظر داشته باشد و با شناخت تنوع بهره‌برداران ازلحاظ ویژگی‌ها، نیازها و ظرفیت‌ها بتواند شرایط آسایشی را بهبود ببخشد. درنهایت تأکید می‌شود، اگرچه تحقیق حاضر بر کفایت فرهنگی مسکن موقت متمرکز است، اما نتایج تحقیق نشان می‌دهد این هدف تنها با طراحی جداگانه واحدهای موقت حاصل نمی‌شود. ضمناً بعد فرهنگی از دیگر ابعاد اجتماعی، اقتصادی، جغرافیایی و محیط‌زیستی اسکان موقت جدا نیست و از آن‌ها تأثیر می‌پذیرد و متقابلاً بر آن‌ها اثر می‌گذارد.

کلمات کلیدی: مسکن موقت، کفایت فرهنگی، سیل گلستان، آق‌قلا، چن‌سولی.

* استادیار، گروه معماری، دانشکده عمران، دانشگاه صنعتی نوشیروانی بابل، بابل، ایران. Abdolmajid.Khorshidian@nit.ac.ir

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.22034/42.181.59]

مقدمه

در سال ۲۰۲۱ سانحه سیل بیش از نیمی از سوانح در جهان را به خود اختصاص داده است (EM-DAT, 2022). خسارات بخش مسکن اصلی‌ترین عواقب سانحه سیل محسوب می‌شود که منجر به بی‌خانمانی تعداد قابل‌توجهی از ساکنین تا اتمام تعمیر یا بازسازی خانه‌های آسیب‌دیده می‌شود (Félix et al., 2013). ازاین‌رو تأمین سرپناه اضطراری و مسکن موقت از اهمیت فراوانی برخوردار است (Barakat, 2003).

برنامه‌های تأمین مسکن موقت در بازتوانی و بازگرداندن شرایط جامعه آسیب‌دیده به حالت عادی نقش مهمی دارد (UNHCR, 2007; Chang et al., 2010)، اما از جنبه‌های ضرورت تأمین، هزینه، دوام، کفایت فرهنگی و صرف منابع بازسازی خانه‌های دائمی موردانتقاد قرار می‌گیرد (Biswas, 2019; Rafieian & Asgary, 2013; Hadafi & Fallahi, 2010). ازاین‌رو تأمین مسکن موقت همچنان یک چالش بزرگ برای دست‌اندرکاران برنامه‌های بازتوانی پس از سانحه است (Biswas, 2019).

تجربیات گذشته نشان می‌دهد، برنامه‌های تأمین اسکان موقت پس از سانحه اغلب بر جنبه‌های کالبدی متمرکز هستند و متخصصان عمدتاً با دیدگاه عام به طراحی واحدهای موقت می‌پردازند (Félix et al., 2013) و الگوهای فرهنگی و شرایط زمینه‌ای آن نادیده گرفته می‌شود. گرچه مسکن بازتاب‌دهنده هویت فرهنگی و کرامت انسانی است (Barakat, 2003) و دستورالعمل‌های متعددی بر اهمیت تناسب فرهنگی مسکن و حفظ کرامت انسانی اشاره داشته‌اند (UNHABITAT, 2014)، اما در شرایط اضطراری غالباً جنبه‌های فرهنگی کنار گذاشته می‌شود و مسکن موقت بدون توجه به نیازهای بازماندگان و فرهنگ آنان احداث می‌شود (Sukhwani et al., 2021).

مقاله حاضر با هدف شناسایی ابعاد کفایت فرهنگی پس از سانحه و چگونگی تأثیر آن بر موفقیت تأمین مسکن موقت، به مطالعه تأمین مسکن موقت در روستای چن‌سولی پس از سیل ۱۳۹۸ گلستان از منظر تناسب فرهنگی می‌پردازد. تجربه مزبور نمونه‌ای منحصربه‌فرد بوده که با بهره‌گیری از معماری بومی منطقه آسیب‌دیده سعی در ارتقای موفقیت تأمین مسکن موقت داشته است.

ادبیات موضوع

پیشینه تحقیق

مجموعه انتشارات «سرپناه پس از سانحه» از مهم‌ترین مطالعات در زمینه تأمین سرپناه و مسکن پس از سانحه است. اولین نسخه این مطالعه مسائل مربوط به تأمین سرپناه را از دیدگاه بازماندگان سانحه بررسی می‌کند و بر لزوم توجه به سرپناه به‌عنوان یک فرایند و نه‌فقط یک محصول تأکید می‌نماید (UNDRO, 1982). نسخه بعدی پس از ۲۴ سال با بررسی تحولات و تغییرات اساسی در سرپناه و مسکن، همچنان به ضعف چشمگیر برنامه‌های بازسازی در تأمین سرپناه و مسکن شهری و تفاوت‌های بستر شهری و روستایی اشاره می‌نماید (UN-OCHA, 2006) و ضمن استفاده از تعبیر سکونتگاه انتقالی[1] برای اسکان در دوران سامان‌دهی، گزینه‌های تأمین سکونتگاه انتقالی برای گروه‌های جابه‌جاشده و جابه‌جانشده پس از سوانح را تحلیل می‌نماید (OCHA, ShelterCenter, & DFID, 2008). «سرپناه پس از سانحه» متعاقباً به بررسی راهبردهای متنوع تأمین سکونتگاه انتقالی و بازسازی مسکن پس از سانحه می‌پردازد و ضمن تأکید بر هماهنگی راهبردهای اسکان در مراحل مختلف مدیریت بحران، شیوه‌های امداد و تدارک منابع موردنیاز و

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]
[DOI: 10.22034/42.181.59]

روش‌های اجرا و نظارت را موردتوجه قرار می‌دهد (DFID & Shelter center, 2010) و در مقایسه با رویکرد چندمرحله‌ای اسکان پس از سانحه[2]، سکونتگاه انتقالی را فرایندی تدریجی[3] در چرخه پاسخ به سانحه[4] از زمان رخداد تا پایان بازسازی می‌بینند (Sheltercenter & DFID, 2012). نسخه ۲۰۱۵ این کتاب ضمن حفظ ساختار نسخه اول در سال ۱۹۸۲، رویکردهای جدید ایجادشده را منعکس می‌کند و به تداوم عملکرد ضعیف در تأمین سرپناه و مسکن پس از سانحه طی این سال‌ها اذعان دارد و بر لزوم نگرش به تأمین سرپناه و مسکن از دیدگاه آسیب‌دیدگان و نه از دیدگاه تأمین‌کنندگان کالا و خدمات تأکید می‌نماید (IFRC & OCHA, 2015).

مطالعات فراوان دیگری نیز به موضوع تأمین مسکن موقت پس از سانحه، راهبردها و گزینه‌های تأمین و چالش‌های پیش روی آن پرداخته‌اند (Davis & Alexander, 2016; Jha et al., 2010; Johnson, 2007). گرچه در مطالعات مزبور بر لزوم کفایت فرهنگی مسکن موقت تأکید شده است، اما غالباً بر جنبه‌های کالبدی اسکان شامل نوع طراحی، انتخاب سایت، تأمین منابع، مدیریت هزینه‌ها و عملیات اجرایی متمرکز هستند و موضوع کفایت فرهنگی اسکان موقت به‌اندازه کافی موردمطالعه قرار نمی‌گیرد. در این زمینه سوخوانی و همکاران (۲۰۱۲) اشاره دارند که باتوجه‌به عدم قطعیت‌های مقطع پس از فاجعه، اغلب به ویژگی‌های اجتماعی – فرهنگی توجه کافی نمی‌شود.

مبانی نظری

برای تدوین یک پایه مفهومی جهت مطالعه نمونه موردی، ابتدا مفهوم اسکان موقت پس از سانحه موردبررسی قرارگرفته است و در ادامه اصول کفایت مسکن موقت و اهمیت تناسب فرهنگی آن با شرایط جامعه آسیب‌دیده بیان شده است. لازم به ذکر است که مسکن موقت باید به مجموعه‌ای از ابعاد کالبدی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، جغرافیایی و زیست‌محیطی پاسخ دهد، ابعادی که از همدیگر تأثیر متقابل می‌گیرند. لیکن این تحقیق باتوجه‌به هدف و نیز ویژگی‌های نمونه موردمطالعه، عمدتاً بر ابعاد فرهنگی اسکان موقت متمرکز است.

اسکان موقت پس از سانحه

متعاقب رخداد سانحه سه دوره زمانی شامل امداد اضطراری، ساماندهی و بازسازی را در پی داریم (آیسان و دیویس، ۱۳۸۵). متناسب با مراحل مذکور، با سه مرحله اسکان شامل سرپناه اضطراری، مسکن موقت و مسکن دائم مواجه هستیم (Peacock et al., 2017; Quarantelli, 1995; Johnson et al., 2006) اسکان در مقطع ساماندهی را به دو مرحله سرپناه موقت و مسکن موقت تقسیم کرده‌اند. در این تقسیم‌بندی سرپناه به مکانی برای اقامت فوری اطلاق می‌شود، در شرایطی که فعالیت‌های جامعه دچار اختلال شدید شده است و مسکن مکانی برای بازگشت به فعالیت‌های عادی روزمره در نظر گرفته می‌شود (Sukhwani et al., 2021). در این تعریف، مسکن موقت برای مدت طولانی‌تری نسبت به سرپناه اضطراری و سرپناه موقت در نظر گرفته می‌شود و در فاصله اتمام مرحله امداد اضطراری تا پایان بازسازی خانه‌های دائمی امنیت، حفاظت، آسایش و حریم خصوصی را برای بازماندگان فراهم می‌سازد و به ساکنین اجازه می‌دهد تا فعالیت‌های معمول زندگی خود مانند کار و تحصیل را از سر گیرند (Félix et al., 2013). اگرچه مراحل مزبور همیشه از این الگو پیروی نمی‌کند. به صورتی که باتوجه‌به شرایط، مرحله اسکان موقت می‌تواند حذف گردد و اسکان از سرپناه اضطراری مستقیماً به مسکن دائم منتقل می‌شود و یا در فرایندی تدریجی مسکن موقت به

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.22034/42.181.59]

اسکان دائمی آسیب‌دیدگان تبدیل می‌گردد که از آن به سرپناه انتقالی[5] تعبیر می‌شود (Sheltercenter & DFID, 2012; Davis & Alexander, 2016). ازنظر مدیریتی تأمین مسکن موقت می‌تواند به‌صورت تأمینی[6] و یا خودجوش[7] به انجام برسد (Davis & Alexander, 2016)، و ازلحاظ ساختاری شکل‌های مختلفی مانند واحدهای آماده و قابل مونتاژ در محل می‌تواند به بازماندگان اهداء شود و یا با استفاده از منابع موجود در منطقه آسیب‌دیده احداث گردد (Félix et al., 2013).

کفایت فرهنگی اسکان موقت

کفایت فرهنگی یکی از اصول کلیدی مسکن محسوب می‌شود (UNHABITAT, 2014). موضوعی که در میان چالش‌های گسترده تأمین مسکن پس از سانحه کمتر موردتوجه قرار می‌گیرد (Sukhwani et al., 2021) و اهمیت نیازهای بهره‌برداران، تنوع جامعه محلی، معماری بومی و ارزش‌های فرهنگی به دلیل رویکرد بالا به پایین برنامه‌ریزی به حاشیه رانده می‌شود (Félix et al., 2015; Rathnasinghe et al., 2021).

راه‌حل‌های تأمین مسکن موقت پس از سانحه با هدف تسریع فرایند اسکان و کاهش هزینه‌ها غالباً بر جنبه‌های فنی مانند استانداردسازی و تولید انبوه واحدها متمرکز است. این امر منجر به نادیده گرفتن نیازهای واقعی بهره‌برداران و ارزش‌های فرهنگی می‌گردد که انتظارات آسیب‌دیدگان را برآورده نمی‌سازد (Félix et al., 2013). درحالی‌که در دوران ساماندهی نگرانی‌های مهمی در زمینه اختلالات اجتماعی، اقتصادی، روحی و روانی وجود دارد که تناسب فرهنگی مسکن می‌تواند به تقلیل آن‌ها کمک نماید (Hadafi & Fallahi, 2010). یکی از بهترین شیوه‌های به کار گرفته‌شده، احیای مسکن محلی است که در تجربه اسکان پس از سوانحی چون زلزله ۲۰۰۴ چوتسوی ژاپن به انجام رسیده است که موجب ارتقای کیفیت مسکن و رضایت ساکنین شده و امکان سکونت بلندمدت را فراهم ساخت است (Maly & Iwata, 2019).

فلیکس و همکاران (۲۰۱۳) ضعف‌های یادشده را ناشی از تصورات نادرست شرایط زندگی بازماندگان، ناآشنایی با شرایط واقعی محلی، نادیده گرفتن ظرفیت‌های محلی، و تمرکز بر رویکردهای فنی اسکان موقت می‌دانند که منجر به تضعیف رویکرد پایدار فرهنگی، اجتماعی - اقتصادی مسکن می‌گردد. از بررسی ادبیات نظری اصول و راهبردهایی قابل‌شناسایی است که می‌تواند بر ضعف‌های مزبور غلبه نماید؛

- الگوهای بومی مسکن: توجه به فرم‌ها، نمادهای بومی جهت ایجاد محیطی که ازنظر فرهنگی برای ساکنین بیگانه نباشد، در برآورده ساختن انتظارات ساکنین نقش مهمی دارند (Johnson, 2007; Barakat, 2003; Hayles, 2010).

- ویژگی‌های محلی: درک دقیق زمینه و توجه به تنوع ذی‌نفعان ازنظر پیش‌زمینه فرهنگی، باورها و ارزش‌های فرهنگی، ظرفیت‌ها و امکانات در تأمین مسکن موقت، الگوی سکونت و امرارمعاش (Félix et al., 2013; Javanforouzande, et al., 2020).

- استفاده از منابع محلی: شامل مصالح، تکنیک‌های ساخت و نیروی کار بومی که علاوه بر کاهش هزینه‌ها، می‌تواند در انسجام فرهنگی، ارتقای مشارکت، سهولت تعمیر و نگهداری آتی مسکن کمک نماید (Barakat, 2003; Félix et al., 2015). این امر به معنای نفی به‌کارگیری تکنولوژی جدید در تأمین مسکن موقت نیست. درصورتی‌که راهکارهای فناورانه به‌درستی معرفی شوند و ازنظر فرهنگی با شرایط محیطی یکپارچه شود می‌تواند نقش قابل‌توجهی در ارتقای

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]
[DOI: 10.22034/42.181.59]

راه‌حل‌های اسکان و کاهش آسیب‌پذیری ساکنین داشته باشد (Davidson et al., 2008).

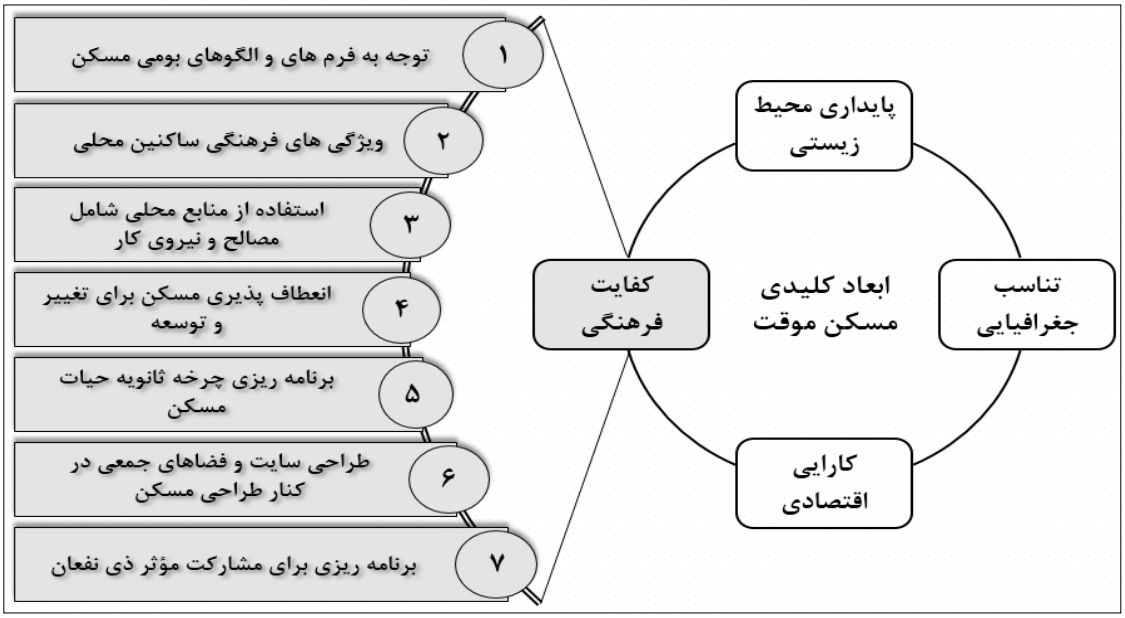
– انعطاف‌پذیری در طراحی: تا امکان تغییر و توسعه مسکن باتوجه‌به نیازهای کاربران وجود داشته باشد. شخصی‌سازی فضاها می‌تواند در ارتقای حس تعلق ساکنین به مسکن کمک نماید (OCHA, Sheltercenter, & DFID, 2008; Félix, et al., 2013).

– چرخه ثانویه حیات مسکن موقت[۸]: پیش‌بینی چگونگی استفاده از مسکن موقت پس از اتمام طول عمر مورد انتظار آن در دوران ساماندهی با در نظر گرفتن نیازهای فرهنگی و اجتماعی جامعه آسیب‌دیده است (Rathnasinghe et al., 2021).

– طراحی سایت و فضاهای جمعی: برای تأمین محرمیت و نیز تقویت تعاملات اجتماعی است (Sukhwani et al., 2021; Félix et al., 2015).

– مشارکت جمعی: به‌عنوان عامل حیاتی برای ارتقای نتایج تأمین مسکن موقت (Sukhwani et al., 2021) است. گرچه در تمام مراحل اسکان، مشارکت تمامی ذی‌نفعان ضرورت ندارد (Davidson et al., 2007).

تصویر شماره ۱، ابعاد اصلی تناسب فرهنگی مسکن موقت پس از سانحه را به‌عنوان چهارچوب مفهومی تحقیق نشان می‌دهد.

ت۱. ابعاد اصلی کفایت فرهنگی مسکن موقت پس از سانحه

روش تحقیق

تحقیق حاضر با هدف شناسایی ابعاد کفایت فرهنگی تأمین مسکن موقت پس از سیل از رویکرد نمونه موردی استفاده می‌نماید. روستای چن‌سولی به دلیل تأمین مسکن موقت با رویکرد بهره‌گیری از معماری بومی با هدف ارتقای تناسب فرهنگی اسکان با جامعه آسیب‌دیده به‌عنوان نمونه موردی در این تحقیق انتخاب شده است. بررسی ابعاد فرهنگی تأمین مسکن موقت در این منطقه به‌عنوان یک نمونه خاص می‌تواند برای یک نتیجه‌گیری گسترده‌تر برای مناطقی با ویژگی‌های مشترک مورداستفاده قرار گیرد (Bryman, 2012). مصاحبه‌های کیفی و مشاهده مشارکتی به‌عنوان

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]
[DOI: 10.22034/42.181.59]

تکنیک‌های جمع‌آوری داده‌های میدانی انتخاب شده‌اند. مصاحبه‌های کیفی به‌صورت نیمه‌ساختاریافته با ۱۰ خانوار آسیب‌دیده به انجام رسیده است. انتخاب نمونه‌ها ازطریق نمونه‌گیری هدفمند شامل نمونه‌گیری نظری و هدفمند عام صورت پذیرفته است.

در این تحقیق برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل محتوای قوم‌نگارانه استفاده شده است که تکنیکی برای تحلیل داده‌های کیفی و ساخت معنا در متن مصاحبه‌ها و تصاویر با تأکید بر نقش محقق است. این روش بر پیدایش مقولات از داده‌ها و تشخیص اهمیت آن‌ها برای درک معنا در زمینه موردمطالعه تأکید دارد (Bryman, 2012: 291). در این روش، تحلیل بر اساس ابعادی انجام می‌پذیرد که در ارتباط با مسئله تحقیق از بازبینی ادبیات موضوع استخراج شده‌اند (همان). ابعاد مزبور در مرحله جمع‌آوری داده‌ها، محور پرسش‌های مصاحبه‌ها بوده و در مرحله تحلیل داده‌ها محور انتخاب و کدگذاری پاسخ‌ها بوده‌اند که به تفسیر و توضیح آن‌ها کمک می‌نمودند. در ادامه، نتایج حاصل از تحلیل محتوای داده‌های کیفی ازطریق دریافت بازخورد از ۱۰ متخصص بازسازی سنجش کمّی قرارگرفته است. این امر علاوه بر اولویت‌سنجی ابعاد کفایت فرهنگی مسکن موقت، به اعتباربخشی نتایج تحقیق کمک نموده است. همچنین «مشارکت بلندمدت»، «مشاهده مصرانه در میدان» و «همه‌جانبه نگری[۹]» در مأخذ و تکنیک‌های جمع‌آوری داده‌ها از دیگر راهبردهای تحقیق بوده است که به اعتبار نتایج تحقیق کمک کرده و «توصیف پرمایه و غنی فرایند پژوهش» انتقال‌پذیری نتایج را امکان‌پذیر ساخته است (کرسول، ۱۳۹۴: ۲۴۷).

معرفی نمونه موردی

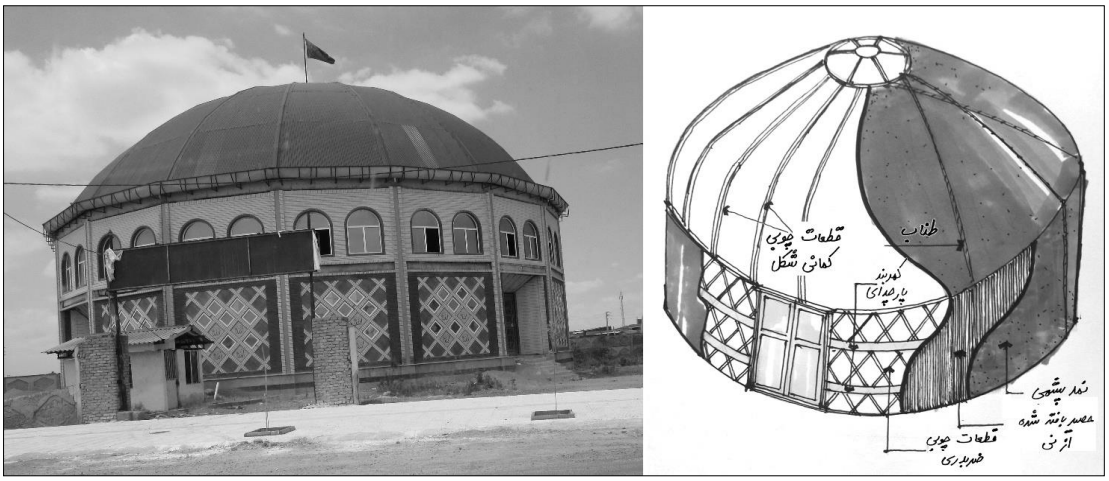
روستای چن‌سولی متعاقب بارندگی‌های شدیدی که از ۲۶ اسفند ۱۳۹۷ آغاز شده بود، در اثر طغیان رودخانه گرگانرود دچار سیل و آب‌گرفتگی شد. تخریب مراتع و جنگل‌ها، فرسایش خاک به سبب روش‌های غیراصولی کشاورزی از عوامل افزایش خطر سیل در این منطقه بوده است که با بارش‌های سنگین منجر به سانحه سیل در پهنه وسیعی از جلگه نسبتاً هموار گردید. باتوجه‌به غیرقابل سکونت شدن خانه‌ها در اثر آب‌گرفتگی، تعداد زیادی از ساکنین توسط نیروهای امدادی از منطقه تخلیه شدند.

پس از فروکش کردن سیلاب و اتمام دوران اضطراری، دولت و گروه‌های امدادی تصمیم به تأمین مسکن موقت برای خانوارهایی گرفتند که مسکن آن‌ها بر اثر سیلاب آسیب جدی دیده بود و به تعمیر اساسی یا بازسازی نیاز داشتند. در روستای چن‌سولی در کنار مساکن موقت دولتی، گروهی از خیرین تصمیم به تأمین مسکن موقت با استفاده از آلاچیق‌های سنتی ترکمن گرفتند. ساکنین روستای چن‌سولی غالباً از قوم ترکمن بوده و در گذشته نه‌چندان دور در آلاچیق‌هایی که به زبان محلی آق-اوی خوانده می‌شد، زندگی می‌کردند. آلاچیق ترکمن ازنظر اجزاء و نحوه احداث در گذشته با زندگی کوچ‌نشینی و نحوه معیشت ترکمن‌ها همخوانی داشت (حاجی ابراهیم زرگر، ۱۳۷۸)، لیکن امروزه با یکجانشینی و تغییر شیوه زندگی قوم نام‌برده کمتر به‌عنوان مسکن مورداستفاده قرار می‌گیرد. گرچه الگوی مزبور همچنان در میان ترکمن‌ها از محبوبیت زیادی برخوردار است.

بنای ذکرشده دارای اسکلت چوبی با پوشش حصیر است و شکل مدور آن به پایداری اجزاء کمک می‌کند. پوشش نهایی سقف و دیواره‌ها از نمد پشمی است که از آن در برابر سرمای زمستان، باد و باران محافظت می‌کند. در فصل گرما برداشتن پوشش نمد دیواره‌ها، به جریان هوا، به تهویه و خنکی فضای داخلی کمک می‌نماید (تصویر شماره ۲). در روستای چن‌سولی

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]
[DOI: 10.22034/42.181.59]

جهت اسکان موقت آسیب دیدگان سیل مجموعاً ۳۵ واحد موقت با این الگوی ساخته شد. در ساخت این واحدها، قطعات چوبی با قوطی فولادی، و نمد پشمی با پارچه برزنت جایگزین گردید.

ت۲. شمای کلی آلاچیق سنتی ترکمن و استفاده از الگوی آن در ساخت مسجد در آق‌قلا

یافته‌ها

با تحلیل محتوای داده‌های حاصل از مطالعات میدانی، کدها و داده‌های خام در قالب مفاهیم و مقولات دسته‌بندی شدند (جدول شماره ۱). بدین طریق ابعاد کفایت فرهنگی مسکن موقت در بستر منطقه موردمطالعه کشف، تفسیر و ساختاربندی شده است. در این فرایند علاوه بر پاسخ‌گویی به برخی از چالش‌ها، ابعاد جدید تأمین مسکن موقت در منطقه کشف شده و به تکوین چهارچوب نظری کفایت فرهنگی مسکن موقت در روستای چن‌سولی کمک کرده است.

ج۱. کدها، مفاهیم و مقولات پژوهش

	مقوله	مفاهیم	نمونه کدهای باز
کفایت فرهنگی مسکن موقت	الگوی مسکن بومی	فرم مسکن	«این دایره رسم قدیمی ترکمن است» «اگر نقشه مربع بود بهتر بود»
		مساحت فضا	«متراژش خوب است کافیه ... ولی وسایل زیادی داخلش جا نمی‌گیره»
		آسایش اقلیمی	«در تابستان خیلی گرم و در زمستان خیلی سرد است. برای فرار از گرما می‌رفتیم زیر درخت انگور می‌خوابیدیم»
		تناسب با نیازهای ساکنین	«اگر به ما کانکس می‌دادند آن را ترجیح می‌دادم»
		مصالح مورداستفاده	«الآن اگر بخواهید نمدش بگیرید ۴ میلیون می‌شود، موکت هم جواب نمی‌دهد و جلوی باران را نمی‌گیرد»
	حس مکان	پیش‌زمینه ذهنی	«در انتخاب آلاچیق خودمان گفتیم کانکس نمی‌خواهیم و از آلاچیق راضی‌تر بودیم چون این برای ما خوب است»
		احساس تعلق به آلاچیق	«ما این آلاچیق را نگه می‌داریم چون دوستش داریم»
		آسایش روحی	«آلاچیق برای ما خوب است چون آسایشش بهتر است»
		سابقه سکونت در آلاچیق	«چون از قدیم داخل این خانه‌ها بودیم ما هم این را نگه داشتیم»
	کمک به بخش مسکن	بالا رفتن انتظارات	«چرا کمک‌های بعدی نیامد؟»
		عدالت	«به همه موکت و یخچال و گاز داد، فقط به من نداد»
		حفظ کرامت نفس	«این آلاچیق را که به ما هدیه دادند، گفتند با وسایلش هدیه بدهید. نمی‌دانم فرش و یخچال و پنکه ... اما ندادند»
	تأمین امنیت	امنیت و محرمیت	«ازنظر امنیت مشکلی نداشتیم» «محرمیت هم خوب بود»
		ایمنی در برابر سوانح	«به نظر من اصلاً ایمنی ندارد خیلی ارتفاعش کم است و اگر سیل بیاید آب دوباره می‌آید داخل»
	مکان‌یابی	جانمایی فضاها در سایت	«سرویس فقط در حیاط می‌سازم و در داخل خانه نخواستیم»
		مکان‌یابی بر اساس نظر خانوار	«جای آلاچیق را از ما پرسیدند که کجا می‌گذارید، مشورت کردند»
	مشارکت جمعی	زمینه مشارکت	«در ساخت این آلاچیق خیلی کار کردم کلاً خودم عین یک مرد کار کردم» «آلاچیق اهدایی بود و ما هیچ کاری نکردیم»
		سطح مشارکت	«ما که نتوانستیم نظر بدیم خودشان می‌ساختند و نظری نمی‌پرسیدند»

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]
[DOI: 10.22034/42.181.59]

	چرخه ثانویه حیات مسکن	مسکن انتقالی	«حصیر و برزنت را برداشتیم، رابیتس بستیم و رویش را بتن کردیم، استراکچر فلزی داخلش هست ولی دورش آجرچینی شده»
		قابلیت فروش	«می‌خواهم بفروشمش و خانه‌ام را تکمیل کنم. ۱۲-۱۳ میلیون می‌خرند»
		استفاده مجدد	«به‌عنوان آشپزخانه استفاده می‌کنیم» «اگر خانواده‌ای این را نداشته باشند اجاره می‌کنند و چند روز هم که شده مراسم عروسی را در این خانه برگزار می‌کنند»

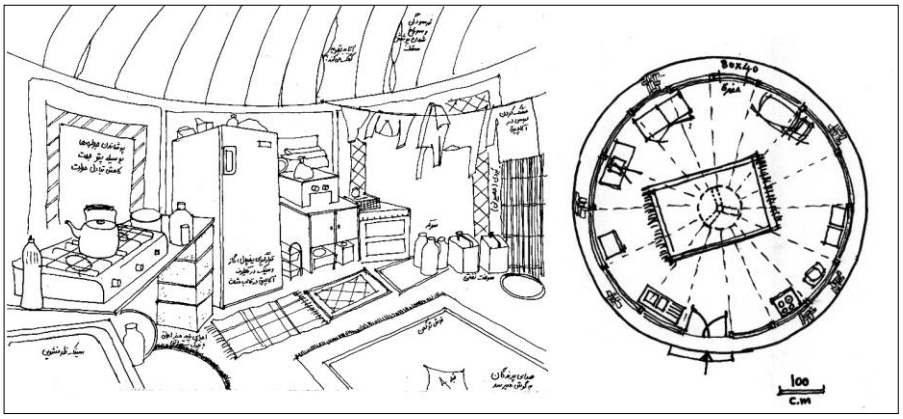
اهمیت مفاهیم حاصل از کدگذاری باز و محوری، در مرحله کمّی تحقیق توسط متخصصین خبره در زمینه تأمین مسکن موقت مورد تأیید قرار گرفت. به‌طوری‌که میانگین اهمیت تمامی مفاهیم در طیف پنج گزینه‌ای لیکرت در محدوده مهم یا خیلی مهم قرار گرفتند. مقایسه نتایج آماری نشان می‌دهد موارد زیر به ترتیب مهم‌ترین عوامل ارتقای کفایت فرهنگی هستند:

- حفظ کرامت نفس بازماندگان در نحوه ارائه کمک به اسکان موقت؛
- رعایت عدالت در ارائه کمک به اسکان؛
- تأمین امنیت و محرمیت؛
- تأمین آسایش روحی و روانی؛
- تأمین آسایش اقلیمی؛
- احساس تعلق به آلاچیق؛
- ایمنی مسکن موقت در برابر سوانح؛
- تناسب فرم فضای داخلی با نیازهای ساکنین؛
- پیش‌زمینه ذهنی نسبت به فرم و الگوی مسکن؛
- سابقه سکونت در آلاچیق.

بحث

الگوی مسکن بومی

انتخاب آلاچیق بومی ترکمن (آق اوی) به‌عنوان اسکان موقت باتوجه‌به ویژگی‌های ذاتی آن با هدف برپایی موقت با اجزای سبک که به‌سادگی قابلیت برپایی و برچیدن داشته باشد، انتخاب هوشمندانه‌ای بوده است، لکن در برخی ابعاد دارای محدودیت‌هایی بوده است. به‌عنوان‌مثال پلان دایره‌ای شکل آن مورد استقبال همه خانوارهای ساکن قرار نگرفت. به‌طوری‌که تعدادی از پاسخ‌گویان شکل مربعی مسکن، حتی در قالب کانکس یا انبار، را ترجیح می‌دادند. این امر می‌تواند به سابقه سکونت آنان در آلاچیق بستگی داشته باشد. باتوجه‌به یکجانشینی قوم ترکمن در حال حاضر، آلاچیق‌های بومی کمتر به‌عنوان مسکن مورداستفاده قرار گرفته و بهره‌گیری از آن به کاربری جانبی به‌عنوان فضای نیمه‌باز در سایت، یا برگزاری مراسم سنتی ازجمله ازدواج محدود شده است. ازاین‌رو، خانوارهای آسیب‌دیده در چگونگی مبلمان در فرم گرد مسکن با مشکل مواجه بوده‌اند (تصویر شماره ۳).

ت۳. نمونه‌ای از مبلمان و نحوه چیدمان وسایل در پلان دایره‌ای اسکان موقت

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]
[DOI: 10.22034/42.181.59]

اما مهم‌ترین عامل نارضایتی ساکنین از مساکن موقت، شرایط حرارتی آن بوده است، به‌گونه‌ای که غالب پاسخ‌گویان آن را از فرط گرما در تابستان و سرما در زمستان غیرقابل سکونت دانسته‌اند. تغییر مصالح اصلی آلاچیق مانند چوب به‌عنوان سازه اصلی و نمد به‌عنوان پوشش نهایی سقف و جداره‌ها، با مصالحی چون قوطی فلزی و پارچه برزنتی مقاومت حرارتی اجزای آلاچیق را تا حد زیادی کاهش داده و منجر به ایجاد شرایط نامطلوب حرارتی در فضای داخلی گردید. دیوارچینی اطراف آلاچیق یا اندودکاری دیواره‌ها با کاهگل مهم‌ترین اقدامات ساکنین جهت تقلیل مشکل مزبور بوده است. مشکلی که طبق اظهارات ساکنین نسبت به شکل و فرم مسکن موقت از اهمیت بیشتری برخوردار بوده است (تصویر شماره ۴).

ت۴. استفاده از اندود کاهگل جهت افزایش مقاومت حرارتی دیواره آلاچیق

حس مکان

اظهارات مصاحبه‌شوندگان بیانگر احساس تعلق بسیاری از ساکنین بومی به آلاچیق ترکمن است. اما تحلیل پاسخ‌ها و مقایسه ویژگی‌های خانوارها نشان می‌دهد این حس عمدتاً در میان افراد مسن وجود دارد؛ کسانی که سابقه زندگی در آلاچیق ترکمن را داشته‌اند و از یک پیش‌زمینه ذهنی نسبت به آن برخوردار بوده‌اند. این احساس به اذعان برخی پاسخ‌گویان «آسایش روحی» را برای آن‌ها تأمین نموده است. ویژگی‌های مذکور منجر به تقویت حس مکان در این خانوارها شده و عاملی برای حفظ مسکن موقت خود، علی‌رغم امکان فروش، شده است. در مواردی با تغییر و بهسازی اجزای آن، به‌عنوان یکی از فضاهای اصلی مسکن دائم مورداستفاده قرار گرفته است (تصویر شماره ۵).

شیوه کمک به اسکان

کمک‌های خیرین برای حمایت از اسکان آسیب‌دیدگان ناشی از سیل، می‌تواند پیامدهای منفی نیز به همراه داشته باشد. در میان خانوارهای موردمطالعه نوعی احساس بی‌عدالتی قابل‌درک بوده است. تفاوت در نوع اسکان، اهدای برخی از اجزای سازنده آن مانند موکت و یا وسایل زندگی ازجمله گاز و یخچال از مهم‌ترین دلایل نارضایتی ساکنین در این زمینه بوده است. همچنین پاسخ‌گویان به دلیل تفاوت در شرایط خانوار ازنظر نوع و میزان خسارت ناشی از سیل، تعداد اعضاء و شکل خانوار (منفرد یا گسترده)، آسیب‌پذیری ناشی از بیماری یا سالمندی، ارائه کمک‌های برابر را عادلانه نمی‌دانستند.

از دیگر تبعات کمک‌های خیرین، بالا رفتن انتظارات آسیب‌دیدگان بوده است. به‌طوری‌که علی‌رغم ازسرگیری جریان عادی زندگی پس از دو سال از وقوع سیل، برخی از آنان انتظار تداوم دریافت کمک‌های بشردوستانه را داشتند. این امر می‌تواند پیامدهای منفی فرهنگی مانند تضعیف کرامت نفس ساکنین را به دنبال داشته باشد.

تأمین امنیت

غالب پاسخ‌گویان از احساس امنیت و محرمیت

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]
[DOI: 10.22034/42.181.59]

مساکن موقت ابراز رضایت داشته‌اند. این امر علاوه بر الگوی تأمین مسکن موقت به‌صورت منفرد در مجاورت مسکن پیشین، به عوامل دیگری چون شرایط جامعه پیش از سانحه سیل و مقیاس روستایی سکونتگاه موردمطالعه بستگی داشته است.

در زمینه بررسی احساس ساکنین از ایمنی واحدهای موقت در برابر سوانح، غالب پاسخ‌گویان رخداد دو سانحه سیل و زلزله را محتمل دانسته که باتوجه‌به سبکی اجزای آلاچیق، آن را نسبت به خانه‌های دائمی خود در برابر زلزله ایمن‌تر دانسته‌اند. اما باتوجه‌به تجربه سیل اخیر و بالا آمدن آب تا ارتفاع یک متری از سطح زمین، آسیب‌پذیری واحدهای موقت را در برابر سیل را غالباً زیاد ارزیابی کرده‌اند.

مکان‌یابی اسکان موقت

باتوجه‌به شرایط سانحه سیل و دسترسی به زمین جهت استقرار واحدهای موقت، تعداد واحد موردنیاز و دسترسی به زیرساخت‌ها و خدمات در دوران سامان‌دهی، مکان‌یابی اسکان موقت از اهمیت فراوانی برخوردار است. در نمونه موردمطالعه پس از فروکش کردن آب ناشی از سیل، واحدهای موقت در قطعات مسکونی خانوارهای آسیب‌دیده احداث شد. این تصمیم مانع از بروز مشکلاتی چون مسئله مالکیت گردید و دسترسی به خدمات زیربنایی موردنیاز در دوران سامان‌دهی را تسهیل نمود. محل دقیق اسکان موقت نسبت به دیگر اجزای سایت مانند خانه قبلی، سرویس، محل نگهداری دام، توسط اعضای خانوار تعیین گردید. این سیاست تا حد زیادی از ایجاد اختلال در ارتباطات اجزای سایت و نیز تعاملات اجتماعی، هم در بین اعضای خانوار و هم در مقیاس همسایگی‌ها و محله، جلوگیری نمود.

ت۵. تکمیل اسکان موقت و استفاده به‌عنوان مسکن دائم

حیات ثانویه مسکن موقت

استفاده از مسکن موقت پس از مقطع سامان‌دهی، علاوه بر جنبه‌های اقتصادی و محیط‌زیستی، دارای ابعاد فرهنگی است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد، انتخاب آلاچیق سنتی ترکمن از ظرفیت‌هایی برای استفاده مجدد برخوردار بوده است. بهره‌گیری برای برگزاری مراسم سنتی ازدواج از مهم‌ترین جاذبه‌های آن است. به‌طوری‌که بسیاری از زوج‌های جوان، علاقه‌مند به آغاز زندگی مشترک در این فضا، حتی برای مدت کوتاهی، هستند. احساس تعلق به این فضا امکان تعمیر و نگهداری و استفاده از آن به‌عنوان فضای جانبی مانند اتاق، آشپزخانه و یا استفاده مقطعی در ساعاتی از شبانه‌روز، مانند خواب در شب را فراهم ساخته است.

در صورت برنامه‌ریزی می‌توان آن را به‌عنوان مسکن

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]
[DOI: 10.22034/42.181.59]

انتقالی در نظر گرفت و سکونت از حالت موقت به دائم تبدیل گردد. در یکی از نمونه‌های موردمطالعه، ساکنین با تعمیر یا تعویض اجزاء و مصالح، آن را به مسکن دائمی تبدیل نمودند (تصویر شماره ۵). این امر علاوه بر تعلق فرهنگی ساکنین به فرم بومی مسکن، به توانایی مالی خانوار، دانش و مهارت تعمیر و نگهداری ساختمان نیز بستگی دارد. به‌طوری‌که در نمونه‌های متعددی، ساکنین علی‌رغم ابراز علاقه به تکامل مسکن موقت و استفاده دائمی از آن، به دلیل محدودیت‌های مالی قصد فروش و استفاده از منابع حاصل از آن در بازسازی خانه دائمی داشته‌اند. گرچه قابلیت فروش مسکن موقت خود ظرفیتی برای استفاده مجدد از منابع استفاده‌شده و تأثیر دائمی آن در زندگی خانوارهای آسیب‌دیده محسوب می‌شود.

مشارکت جمعی

بررسی مصاحبه‌های کیفی نشان می‌دهد که مشارکت خانوارهای آسیب‌دیده در تأمین مسکن موقت، به‌غیراز انتخاب مکان استقرار واحدها، به امور ساده‌ای چون کارگری در فرایند اجرا محدود بوده و در مواردی اساساً هیچ کاری توسط ساکنین به انجام نرسیده است. عدم دریافت نظرات ساکنین در مورد نوع اسکان موقت، تصمیم‌گیری در انتخاب شکل و طرح، مصالح و اجزای سازنده آن نشان می‌دهد از میان سطوح مشارکت[۱۰]، غالب مراحل پروژه تأمین مسکن موقت در سطوح پایین ازجمله اطلاع‌رسانی به انجام رسیده است. درحالی‌که بسیاری از اهداف تأمین مسکن موقت تنها با مشارکت فعال بهره‌برداران در سطوح مقتضی در هر یک از مراحل برنامه‌ریزی، طراحی، اجرا، نظارت و ارزیابی قابل حصول است. اهدافی که در ابعاد مختلف ویژگی‌های فرهنگی اسکان موقت بیان گردید، غالباً بدون مشارکت مؤثر ذی‌نفعان امکان‌پذیر نیست.

انتخاب الگوی مسکن موقت و فرم فضایی آن، تکنولوژی ساخت، نحوه چیدمان وسایل زندگی، اجزای معماری مانند بازشوها و مصالح سازنده جهت تأمین آسایش اقلیمی، بهره‌گیری از منابع و مهارت‌های بومی جهت ارتقای کارایی مسکن و تسهیل تعمیر و نگهداری، تقویت حس مالکیت پروژه، شناخت تنوع ساکنین ازنظر سابقه سکونت و ذهنیت نسبت به فرم‌های بومی، ارزیابی دقیق خسارات و نیازهای آسیب‌دیدگان جهت تدوین شاخص‌های ارائه عادلانه کمک‌ها، آموزش و ارتقای آگاهی ساکنین در زمینه مهارت‌های ساخت، مکان‌یابی صحیح اسکان و تدوین روابط صحیح عملکرد آن نسبت به دیگر اجزای سایت، و توسعه گزینه‌های استفاده مجدد از مسکن موقت، همگی منوط به مشارکت فعال ذی‌نفعان مرتبط با هریک از اهداف مذکور است. ضمناً به‌منظور ارتقای ظرفیت مشارکت‌کنندگان، ازنظر دانش، مهارت و توان جسمی و روحی، تسهیلگری مشارکت و تأمین منابع موردنیاز ضروری است.

نتیجه

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد، توجه به ویژگی‌های فرهنگی تأمین مسکن موقت موضوعی پیچیده بوده و تنها به فرم مسکن موقت و ابعاد زیبایی‌شناسی آن خلاصه نمی‌شود. بلکه باید مجموعه‌ای از منابع موردنیاز، مهارت‌های ساکنین، سیستم ساخت، مکان‌یابی، طراحی سایت، تعاملات اجتماعی – اقتصادی، سناریوهای استفاده در درازمدت و البته مشارکت دخیلان را در نظر بگیرد و با شناخت جامعه آسیب‌دیده و تنوع بهره‌برداران ازلحاظ ویژگی‌ها، ظرفیت‌ها و نیازها بتواند به بهبود شرایط آسایشی بازماندگان و درنهایت تسریع بازتوانی آنان کمک نماید.

گرچه پژوهش حاضر بر اساس هدف، بر کفایت

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]
[DOI: 10.22034/42.181.59]

فرهنگی مسکن موقت متمرکز است، لکن نتایج تحقیق نشان می‌دهد اولاً این هدف تنها با طراحی واحدهای منفرد اسکان حاصل نمی‌شود و دوماً بعد فرهنگی تأمین مسکن موقت از دیگر ابعاد اجتماعی، اقتصادی، جغرافیایی و زیست‌محیطی اثر می‌پذیرد و متقابلاً بر آن‌ها تأثیر می‌گذارد. این مسئله در نمونه‌های موردمطالعه در زمینه کارایی اقلیمی مساکن موقت مشهود بوده است. به‌طوری‌که شرایط نامطلوب آسایش حرارتی مساکن موقت، منجر به عدم سکونت آسیب‌دیدگان در آن گردید و تمهیدات آنان برای تقلیل مشکل مزبور چندان مؤثر نیافتاد و موجب نارضایتی ساکنین گردید. این امر دیگر ظرفیت‌های فرهنگی - هویتی مساکن موقت تأمین‌شده مانند احساس تعلق ساکنین به آلاچیق بومی و امکان توسعه و تکامل تدریجی آن را تحت‌الشعاع خود قرار داد.

بر این اساس تأمین مسکن موقت باید با دیدی وسیع‌تر و در مقیاس سکونتگاه موقت صورت پذیرد که علاوه بر واحدهای اسکان، به ازسرگیری فعالیت‌های اقتصادی بازماندگان کمک نماید و موجب تقویت روابط و تعاملات اجتماعی نیز گردد. لذا در کنار محصول نهایی، فرایند تأمین مسکن موقت از اهمیت فراوانی برخوردار است. فرایندی که بتواند با در نظر داشتن نیازها و ظرفیت‌های جامعه آسیب‌دیده، حمایت‌های مقتضی را به‌طور عادلانه –و نه لزوماً برابر– به بازماندگان اختصاص دهد تا علاوه بر حفظ کرامت نفس آنان، از بالا رفتن انتظارات جلوگیری نماید.

نتایج تحقیق نشان می‌دهد، در نمونه موردمطالعه استفاده از آلاچیق سنتی ترکمن به‌عنوان مسکن موقت، می‌تواند به افزایش سطح رضایتمندی آسیب دیدگان کمک نماید. اما این راهبرد در وهله اول باید به تفاوت خانوارها ازنظر پیش‌زمینه فرهنگی و سابقه سکونت آنان توجه داشته باشد تا بتواند بر تقویت حس مکان و سلامت جسمی و روانی بهره‌برداران تأثیر بگذارد. در این زمینه تفاوت معناداری بین خانوارهای موردمطالعه در نحوه استفاده و رضایتمندی از فرم آلاچیق سنتی دیده شد. جهت تقلیل مشکل مزبور باید رویکردی اتخاذ شود که انعطاف‌پذیری طرح‌ها به بهره‌برداران اجازه دهد با ایجاد اصلاحات و تغییرات در مسکن موقت، نیازها و انتظارات خود را برآورده سازند. این امر نفی‌کننده استانداردسازی طرح‌ها، که معمولاً با هدف صرفه‌جویی در زمان و هزینه‌ها موردتوجه برنامه‌ریزان و مجریان قرار می‌گیرد، نیست. اتخاذ رویکردی ترکیبی به‌طوری‌که برخی اجزای استاندارد توسط اهداکنندگان تهیه شود و اجزای دیگر توسط ساکنین در محل ساخته شود، می‌تواند هم به بیان هویت فرهنگی و ارزش‌های بومی کمک نماید و هم از تأمین مسکن موقت با استفاده از منابع محلی (مصالح و نیروی کار) حمایت کند. این رویکرد قبلاً در تجربه تأمین مسکن موقت پس از زلزله دوزچه مورداستفاده قرار گرفت (Arslan & Cosgun, 2008).

باید توجه داشت این تغییرات چنانچه توسط بازماندگانی که دانش کافی در زمینه ساخت‌وساز ندارند و بدون نظارت کافی به انجام برسد، منجر به افزایش آسیب‌پذیری ساکنین خواهد شد (Wagemann, 2017). اما به هر صورت جهت جلوگیری از تبعات منفی اقتصادی و زیست‌محیطی مسکن موقت، برنامه‌ریزی و تدوین راهبردهایی برای تسهیل انتقال مؤثر مسکن موقت به حیات دوم خود پس از اتمام مقطع سامان‌دهی ضروری است. در نمونه موردمطالعه گرچه واحدهای تأمین‌شده جهت استفاده به‌عنوان فضاهای جانبی مانند آشپزخانه و انبار انعطاف‌پذیری داشته، لکن به دلیل فرم دایره‌ای شکل خود تغییرپذیری

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]
[DOI: 10.22034/42.181.59]

یا سازگاری با اجزای الحاقی جدید را نداشته است. گرچه مشارکت ساکنین در فرایند طراحی و اجرا می‌توانست با تسهیم دوطرفه دانش و مهارت میان مجریان و بهره‌برداران، گزینه‌های متنوع‌تری برای استفاده از مسکن موقت یا منابع و اجزای آن پس از مقطع سامان‌دهی پیش روی ساکنین بگذارد.

جهت تأثیرگذاری راهبردهای یادشده در ارتقای کفایت فرهنگی مسکن موقت، مشارکت جمعی امری ضروری محسوب می‌شود. دخیل ساختن کاربران در برنامه‌ریزی، طراحی و اجرای مسکن موقت، فاصله فرهنگی میان متخصصان و بازماندگان را کاهش می‌دهد و مانع از تصورات نادرست مجریان و برنامه‌ریزان نسبت به شرایط بازماندگان می‌شود. گرچه انجام این موضوع به‌سادگی میسر نبوده و با پیچیدگی‌های فراوانی روبه‌رو است. متناسب با شرایط سانحه و جامعه آسیب‌دیده باید مشارکت‌کنندگان کلیدی در هریک از مراحل ارزیابی، برنامه‌ریزی، طراحی، اجرا و نظارت تعیین شود و متناسب با ظرفیت‌های آنان، سطح و روش مقتضی مشارکت تعیین گردد.

رویکرد مشارکتی نه‌تنها می‌تواند بهتر به نیازها و انتظارات ساکنین پاسخ دهد، بلکه منجر به افزایش حس تعلق آنان به محیط ساخته‌شده می‌گردد. در نمونه موردمطالعه عدم مشارکت بازماندگان، یا مشارکت در سطوح پایینی چون آگاهی‌دهی و کارگری، فرصت شناخت نیازها، ساختارهای فرهنگی - اجتماعی را از دست داد. درنتیجه مساکن موقت اهدایی کارایی موردانتظار در پاسخ به نیازهای آسایشی اقلیمی، تناسب با شیوه سکونت خانوارها و امرارمعاش آن‌ها را نداشت. اما در بخش‌هایی چون مکان‌یابی مسکن موقت در سایت، که نظر ساکنین در تصمیم‌سازی دخیل بود، رضایتمندی ساکنین از رابطه فضایی مسکن با دیگر عناصر سایت مسکونی، احساس امنیت و محرمیت را به دنبال داشت.

اگرچه اصطلاح کفایت فرهنگی عمدتاً به بیان هویت فرهنگی، تنوع جامعه ذی‌نفع، نوع مصالح ساخت و سیاست‌های حمایتی اشاره دارد، اما در نظر گرفتن مسکن موقت به‌عنوان یک کل منسجم که آثار متقابل ابعاد فرهنگی، اجتماعی - اقتصادی، سیاسی، جغرافیایی و زیست‌محیطی را مدنظر قرار دهد، ضرورت دارد. به‌طوری‌که تغییر در یک بعد، دیگر ابعاد مسکن موقت و درنتیجه کل سیستم را تحت تأثیر قرار می‌دهد. تصویر شماره ۶، رابطه میان عناصر استنباط‌شده در این تحقیق در خصوص کفایت فرهنگی مسکن موقت را نشان می‌دهد.

درنهایت تأکید می‌شود، کفایت فرهنگی مسکن موقت تنها ازطریق تکرار ساده فرم‌های مسکن بومی حاصل نمی‌شود و باید علاوه بر پاسخ به نیازهای فیزیکی بازماندگان مانند آسایش اقلیمی و ایمنی مسکن، از فرایندی عادلانه برخوردار باشد که امنیت، عزت و کرامت نفس بازماندگان را حفظ نماید.

ت۶. تأمین مسکن موقت با رویکرد ارتقای کفایت فرهنگی

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]
[DOI: 10.22034/42.181.59]

پی‌نوشت

1. Transitional Settlement
2. multi-phased approach
3. Incremental process
4. Disaster response cycle
5. Transitional shelter
6. Provided shelter
7. Spontaneous shelter
8. Temporary housing ‘second life’
9. Triangulation

۱۰. نگاه کنید به: (خورشیدیان، ۱۳۹۷)

فهرست منابع

– آیسان، یاسمین؛ دیویس، یان. (۱۳۸۵). معماری و برنامه‌ریزی بازسازی. ترجمه فلاحی، علیرضا. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.

– حاجی ابراهیم زرگر، اکبر. (۱۳۷۸). درآمدی بر شناخت معماری روستایی ایران. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.

– خورشیدیان، عبدالمجید. (۱۳۹۷). تدوین شکل‌های مقتضی مشارکت اجتماع محلی در فرایند تأمین مسکن دائم پس از زلزله احتمالی؛ مطالعه موردی منطقه سه شهر ساری. صفه، ۸۷ (سال بیست و نهم زمستان ۹۸)، ۱۲۶-۱۰۹.

– کرسول، جان. (۱۳۹۴). پویش کیفی و طرح پژوهش انتخاب از میان پنج رویکرد (روایت پژوهی، پدیدارشناسی، نظریه داده بنیاد، قوم‌نگاری، مطالعه موردی). ترجمه حسن دانایی‌فرد و حسین کاظمی. تهران: صفار.

- Arslan, H., & Cosgun, N. (2008). Reuse and recycle potentials of the temporary houses after occupancy: Example of Duzce, Turkey. Building and Environment, 43(5), 702-709.

- Barakat, S. (2003). Housing reconstruction after conflict and disaster. London: Overseas Development Institute.

- Biswas, A. (2019). Exploring Indian post-disaster temporary housing strategy through a comparative. International Journal of Disaster Resilience in the Built Environment, 10(1), 14-35. Bryman, A. (2012). Social Research Methods (Fourth edition). Oxford: Oxford University Press.

- Chang, Y., Wilkinson, S., Potangaroa, R., & Seville, E. (2010). Resourcing challenges for post-disaster housing reconstruction: a comparative analysis. Building Research & Information, 38(3), 247–64.

- Davidson, C., Johnson, C., Lizarralde, G., Dikmen, N., & Sliwinski, A. (2007). Truths and Myths about Community Participation in Post-disaster Housing Projects. Habitat International, 31(1), 100-115.

- Davidson, C., Lizarralde, G., & Johnson. (2008). Myths and realities of prefabrication for post-disaster reconstruction. 4th i-Rec International Conference ‘’Building resilience: achieving effective post-disaster reconstruction. Christchurch, New Zealand.

- Davis, I., & Alexander, D. (2016). Recovery from Disaster. New York: Routledge.

- DFID, & Shelter center. (2010). Shelter after disaster; Strategies for transitional settlement and Reconstruction. Shelter Center, UN.

- EM-DAT. (2022). 2021 Disasters in nmbers. Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED).

- Félix, D., Branco, J. M., & Feio, A. (2013). Improving Sustainability and Cultural Integration in Post-Disaster Temporary Housing. Sustainable Post-Disaster Reconstruction: From Recovery to Risk Reduction. i-Rec conference 2013.

- Félix, D., Branco, J. M., & Feio, A. (2013). Temporary housing after disasters: A state of the art survey. Habitat International, 136-141.

- Félix, D., Monteiro, D., Branco, J. M., Bologna, R., & Feio, A. (2015). The role of temporary accommodation buildings for post-disaster housing reconstruction. J Hous and the Built Environ, 30(4), 683–99.

- Arslan, H., & Cosgun, N. (2008). Reuse and recycle potentials of the temporary houses after occupancy: Example of Duzce, Turkey. Building and Environment, 43(5), 702-709.

- Barakat, S. (2003). Housing reconstruction after conflict and disaster. London: Overseas Development Institute.

- Biswas, A. (2019). Exploring Indian post-disaster temporary housing strategy through a comparative. International Journal of Disaster Resilience in the Built Environment, 10(1), 14-35.

- Bryman, A. (2012). Social Research Methods (Fourth edition). Oxford: Oxford University Press.

- Chang, Y., Wilkinson, S., Potangaroa, R., & Seville, E. (2010). Resourcing challenges for post-disaster housing reconstruction: a comparative analysis. Building Research & Information, 38(3), 247–64.

- Davidson, C., Johnson, C., Lizarralde, G., Dikmen, N., & Sliwinski, A. (2007). Truths and Myths about Community Participation in Post-disaster Housing Projects. Habitat International, 31(1), 100-115.

- Davidson, C., Lizarralde, G., & Johnson. (2008). Myths and realities of prefabrication for post-disaster reconstruction. 4th i-Rec International Conference ‘’Building resilience: achieving effective post-disaster reconstruction. Christchurch, New Zealand.

- Davis, I., & Alexander, D. (2016). Recovery from Disaster. New York: Routledge.

- DFID, & Shelter center. (2010). Shelter after disaster; Strategies for transitional settlement and Reconstruction. Shelter Center, UN.

- EM-DAT. (2022). 2021 Disasters in nmbers. Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED).

- Félix, D., Branco, J. M., & Feio, A. (2013). Improving Sustainability and Cultural Integration in

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.22034/42.181.59]

Building Research & Information, 38(3), 247–64.
- Davidson, C., Johnson, C., Lizarralde, G., Dikmen, N., & Sliwinski, A. (2007). Truths and Myths about Community Participation in Post-disaster Housing Projects. Habitat International, 31(1), 100-115.
- Davidson, C., Lizarralde, G., & Johnson. (2008). Myths and realities of prefabrication for post-disaster reconstruction. 4th i-Rec International Conference ''Building resilience: achieving effective post-disaster reconstruction. Christchurch, New Zealand.
- Davis, I., & Alexander, D. (2016). Recovery from Disaster. New York: Routledge.
- DFID, & Shelter center. (2010). Shelter after disaster; Strategies for transitional settlement and Reconstruction. Shelter Center, UN.
- EM-DAT. (2022). 2021 Disasters in nmbers. Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED).
- Félix, D., Branco, J. M., & Feio, A. (2013). Improving Sustainability and Cultural Integration in Post-Disaster Temporary Housing. Sustainable Post-Disaster Reconstruction: From Recovery to Risk Reduction. i-Rec conference 2013.
- Félix, D., Branco, J. M., & Feio, A. (2013). Temporary housing after disasters: A state of the art survey. Habitat International, 136-141.
- Félix, D., Monteiro, D., Branco, J. M., Bologna, R., & Feio, A. (2015). The role of temporary accommodation buildings for post-disaster housing reconstruction. J Hous and the Built Environ, 30(4), 683–99.
- Hadafi, F., & Fallahi, A. (2010). Temporary housing respond to disasters in developing. World Academy of, 1536-1542.
- Hayles, C. S. (2010). An examination of decision making in post-disaster housing reconstruction. International Journal of Disaster Resilience in the Built Environment, 1(1), 103-122.
- IFRC, & OCHA. (2015). Shelter after Disaster (second edition). Geneva: International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies.
- Javanforouzande, A., Asgari Namin, E., Asefi, M., & Shakeri, K. (2020). Explaining the Conceptual Model of the Post-Disaster Sustainable Temporary Housing System (Case Study: Sar-e-Pol Zahab. Journal of Sustainable Rural Development, 5(2), 185-200.
- Jha, A., Barenstein, J., Phelps, P., Pittet, D., & Sena, S. (2010). Safer Homes, Stronger Communities. A Handbook for Reconstruction after Natural Disasters. Washington DC: The World Bank.
- Johnson, C. (2007). Impacts of prefabricated temporary housing after disasters: 1999 earthquakes in Turkey. Habitat International, 36–52.
- Johnson, C., Lizarralde, G., & Davidson, C. H. (2006). A systems view of temporary housing projects in post-disaster reconstruction. Construction Management and Economics, 367–378.
- Maly, E., & Iwata, T. (2019). The Evolution of Localized Housing Recovery in Japan. IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science.
- OCHA, ShelterCenter, & DFID. (2008). Transitional settlement and reconstruction after natural disasters (Field Edition). United Nations.
- Peacock, W. G., Dash, Zhang, Y., & Van Zandt, S. (2017). Post-disaster sheltering, temporary housing and permanent Arslan, H., & Cosgun, N. (2008). Reuse and recycle potentials of the temporary houses after occupancy: Example of Duzce, Turkey. Building and Environment, 43(5), 702-709.
- Barakat, S. (2003). Housing reconstruction after conflict and disaster. London: Overseas Development Institute.
- Biswas, A. (2019). Exploring Indian post-disaster temporary housing strategy through a comparative. International Journal of Disaster Resilience in the Built Environment, 10(1), 14-35.
- Bryman, A. (2012). Social Research Methods (Fourth edition). Oxford: Oxford University Press.
- Chang, Y., Wilkinson, S., Potangaroa, R., & Seville, E. (2010). Resourcing challenges for post-disaster housing reconstruction: a comparative analysis.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.22034/42.181.59]

settlement and reconstruction after natural disasters (Field Edition). United Nations.
- Peacock, W. G., Dash, Zhang, Y., & Van Zandt, S. (2017). Post-disaster sheltering, temporary housing and permanent housing recovery. Handbook of Disaster Research, 569-594.
- Quarantelli, E. L. (1995). Patterns of sheltering and housing in US disasters. Disaster Prevention Management, 4(3), 43–53.
- Rafieian , M., & Asgary, A. (2013). Impacts of temporary housing on housing reconstruction after the Bam earthquake. Disaster Prevention and Management.
- Rathnasinghe, A., Sirimewan, D., Shandraseharan, A., Thurairajah, N., Thayaparan, M., & Waidyasekara, K. (2021). Towards long-term sustainable performance of post-disaster housing reconstruction: Second life for temporary housing. In Y. G. Sandanayake, S. Gunatilake, & K. Waidyasekara (Ed.), Proceedings of the 9th World Construction Symposium, (pp. 540-552). Sri Lanka.
- Sheltercenter, & DFID. (2012). Transitional shelter guidelines. Geneva: Shelter Centre.
- Sukhwani, V., Napitupulu, H., Jingnan, D., Yamaji, M., & Shaw, R. (2021). Enhancing cultural adequacy in post-disaster temporary housing. Progress in Disaster Science, 1-10.
- UNDRO. (1982). Shelter after disaster. New York: United Nations.
- UNHABITAT. (2014). The Right to Adequate Housing; Fact Sheet No. 21/Rev.1. Gneva: United Nations. Retrieved 5 5, 2022
- UNHCR. (2007). Handbook for Emergencies. Geneva: The United Nations.
- UN-OCHA. (2006). Exploring key changes and developments in post disaster settlement, shelter and housing, 1982- 2006: Scoping study to inform the revision of 'Shelter after Disaster: Guidelines for Assistance'. United Nations.
- Wagemann, E. (2017). Need for adaption: transformation of temporary houses. Disasters, 41(4), 828-851.
DOI: 10.22034/42.181.59

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]

[DOI: 10.22034/42.181.59]